

Zemir Sinanović

Ljudska prava u historijskim dokumentima Bosne i Hercegovine

Sažetak

Nije rijetko mišljenje da su problemi ljudskih prava stari koliko i formalno organizirane ljudske zajednice. Na početku društvenog razvoja među ljudima su uglavnom vladala religijska pravila. Za primjer uzimamo Manuov zakonik kao najpoznatiji i najznačajniji pravno-moralni kodeks vedske civilizacije. Veliki je značaj istraživanja ljudskih prava i sloboda za savremeno društvo u cjelini, prije svega zbog činjenice da su ljudska prava postala prva tema nauke. Dok je savremena civilizacija na tragu da ostvari ljudska prava, istovremeno smo suočeni s njihovim masovnim kršenjem. Međunarodna zajednica je postigla veliki značaj u propisivanju ljudskih prava, ali bez dovoljno efikasnih mehanizama za njihovu zaštitu. I dalje je prisutno masovno kršenje ljudskih prava, a njihova zaštita ostvaruje se uglavnom unutar država. Iskustva govore da još u potpunosti nije ostvariva sveobuhvatna zaštita ljudskih prava na širem međunarodnom planu. Uvjet navedenog je jedinstvo ljudskog roda. Međunarodni mir je moguć samo onda kada se narodi počnu međusobno upoznavati, kada se oslobode osjećaja više ili niže vrijednosti, kada se uspostavi šira međunarodna zakonska i društvena jednakost, ravnopravnost i pravda.

KLJUČNE RIJEČI - ljudska prava i slobode, pravo, pravda, moral, religija, demokratija, tolerancija, ideologija.

Summary

It's not an uncommon opinion that the human rights issue is as old as the formally organized human communities. In the beginning of the social development, religious rules ruled among the people. We usually take as an example the Manu's Code as the best known and the most important legal and moral codex of the Veda civilization. The human rights and freedoms research is of great importance for the modern society in general for the fact that the human rights have become the first topic of the science. The modern civilization is on its way of implementing the human rights while facing their massive violation at the same time. The international community has achieved a great success in determining the human rights but without effective mechanisms for their protection. The massive violation of the human rights is still present and their protection is being accomplished within the states. The experiences tell us the overall protection of the human rights in the wider international scope is still unfeasible. The basic requirement for the stated is the unity of the human kind. The international peace is possible only when the peoples start to get to know each other, when they free themselves of the feelings of superiority and inferiority, when the wider international legal and social equality and justice are established.

KEY WORDS - human rights and freedoms, law, justice, morale, religion, democracy, tolerance, ideology.

Srednjovjekovnu Bosnu karakterizira niz dokumenata koji pokazuju da je bosanskohercegovačko društvo i tada težilo da u političkom i društvenom uređenju preuzme napredne tekovine, naročito na polju ljudskih prava i sloboda. Povelja Kulina bana iz 1189. godine dokument je koji pokazuje da je samostalna bosanska država imala organiziranu vlast, plemstvo, vladara, vladarsku kancelariju. Međutim, pažljivim čitanjem ove povelje možemo rekonstruirati i neka osnovna ljudska prava i slobode koje u to vrijeme ipak nisu u svim zemljama bile u praksi. Riječima „pravi prijatelj biti od sele do vijeka dokle sam živ“ Kulin ban je pokazao želju za prijateljevanjem s Dubrovčanima, koje je u svakom pogledu moralo biti prožeto potpunom tolerancijom (npr. vjerskom - katolički Dubrovnik i „heretička“ Bosna)... Dakle, ovim dokumentom su garantirana ljudska prava i slobode stranim građanima na teritoriji srednjovjekovne Bosne, kojima se dozvoljava i neograničenost privatne privredne inicijative.¹ Prof. dr. Šefko Međedović u osvrtu na društvo srednjovjekovne Bosne kaže: “Društvo srednjovjekovne

---

¹ Vehid Smriko, Znak Bosne, Časopis za kult. preporod Bosne, Preporod, Zenica, 1996, str. 10.

Bosne je visoko integrirana zajednica, bez većih unutrašnjih trvenja i sukoba nasuprot socijalnoj i konfesionalnoj struktuiranosti; svaki dio zemlje se osjeća kao onaj na kome se živi; otvorena zajednica (društvo) prema drugima, posebno prema kulturnim sredinama (Dubrovniku); multikultura ovdje izbija iz same zajednice (društva), a potom, upravo svojom otvorenošću prema svijetu se dopunjuje, produbljuje i bogati; ne gubi se autohtonost, ali se upija stvaralaštvo iz spoljnog svijeta i kulture. Kao i u srednjovjekovnoj epohi, tako i danas ovom društvu i državi najveća opasnost dolazi spolja, a ne iznutra.”²

Dolaskom Osmanlija na prostor Bosne bitnije se mijenja stav prema ljudskim pravima. Islamski element postaje dominantan, ali pravoslavni i katolički elementi ne gube svoj identitet zahvaljujući islamskoj toleranciji prema drugim vjerama, gdje su, osim vjerske tolerancije, pripadnicima pravoslavne i katoličke vjere kroz pripadnost vjeri/crkvi data i politička prava. Posebno je značajno spomenuti da je u direktnoj korelaciji sa širenjem Osmanskog carstva šireno i pravoslavlje, koje se crkveno i organizacijski osnažuje uspostavom Pečke patrijaršije 1557. godine, i to direktnim zalaganjem vezira Mehmed-paše Sokolovića. U islamu kao religiji pravo uopće pa i ljudska prava jesu Božja a ne ljudska tvorevina. Ta univerzalna priroda islama je, u izvjesnom smislu, isključivala ili bitno smanjivala potrebu za donošenjem pravnih dokumenata o ljudskim pravima uopće, pa i u odnosu na bosanskohercegovačko društvo dolaskom Osmanlija. Ipak, za tadašnje bosansko društvo, a i šire, značajan je dokument koji tretira vjersku toleranciju a koji je nazvan „Ahdnama“ sultana Mehmeda II el-Fatiha iz 1463. godine³. Tim dokumentom, koji je izdan bosanskim franjevcima, garantira se

---

² Znanstveni skup “Srednjovjekovna bosanska država i suvremenost”, prof. dr. Šefko Mededović: “Društvo srednjovjekovne Bosne”, FPN, Sarajevo, 1996, str. 18-19.

³ Ahdnama sultana Mehmeda II el-Fatiha iz 1463. godine: Mehmed, sin Muratov-hanov, uvijek pobjedonosni! Zapovjed Časnog, uzvišenog sultanskog znaka i svijetle tuge osvajača svijeta, jest sljedeće: “Ja, sultan Mehmed-han, (dajem) na znanje cijelom svijetu (puku i odličnicima) da su posjednici ovoga carskog fermmana, bosanski duhovnici, našli moju veliku milost, pa zapovjedam: Neka nitko ne smeta i ne uznemiruje spomenute ni njihove crkve. Neka (mirno) stanuju u mom carstvu. A oni, koji su izbjegli, nek budu slobodni i sigurni. Neka se povrate i neka se bez straha u zemljama mog carstva nastane u svojim samostanima. Ni moje visoko Veličanstvo, ni moji veziri, ni moji službenici, ni moji podanici, niti itko od stanovnika mog carstva neka ih ne vrijeđa i ugrožava: ni njih ni njihov život, ni njihov imetak, ni njihove crkve. Pa i to, ako bi iz tuđine doveli kojeg čovjeka u moju državu, da im je dopušteno. Budući da sam spomenutima milostivo dao ovu carsku Zapovjed, kunem se sljedećom velikom zakletvom: Tako mi stvoritelja zemlje i neba, koji hrani sva stvorenja, i tako mi sedam musafa (svetih knjiga) i tako mi našeg velikog poslanika, i tako mi sablje koju pašem, niko neće protivno učiniti ovomu, što je napisano, dok ovi budu pokorni mojoj službi i vjerni mojoj zapovjedi”. Pisano 28. maja 1463. u stanu Milodraž. Centar za istraživanje ratnih zločina i

---

---

sloboda djelovanja, lična sloboda, sloboda kretanja i kontakata sa strancima koji im dolaze u posjetu.

Rješavanje manjinskog pitanja kroz religije prof. dr. Mustafa Imamović objašnjava kroz prizmu islama, gdje kaže da „od svih svjetskih, tačnije evropsko-mediteranskih religija, znači od svih triju svjetskih i evropsko-mediteranskih religija, samo je islam od početka imao mehanizam rješavanja manjinskog pitanja, ugrađen mehanizam rješavanja manjinskog pitanja kroz tzv. miletski sistem koji je postojao u Osmanskom carstvu. Fatih je osvajanjem Carigrada, kojeg je učinio Istambulom, priznao vasiljenskog patrijarha, čime je priznat i pravoslavni milet a imenovao istovremeno i ahambašu, vrhovnog rabina, čime je priznat i jevrejski milet...Fatih je osvajanjem Bosne 1463. godine, jednom ahdnamom dao, modernim jezikom rečeno slobodu vjeroispovjesti franjevcima, dao im pravo na pastirski, župni rad, da vode župe itd., da vode vjerski život. To ni u jednoj religiji, evo neka mi netko kaže, takav primjer nema. Naprotiv, gdje god je u istoriji povlačenja Osmanskog carstva iz srednje Evrope i sa Balkana, okupacija Bosne i Hercegovine 1878. bio je prvi slučaj da je domaće islamizirano stanovništvo moglo ostati na svojoj zemlji i nastaviti svoj način života. Prije toga nema nigdje gdje je došla druga vlast, ono kako narod kaže, muslimansko uho nije ostalo. Pa čak ni neki materijalni tragovi nisu ostali...”⁴

Sead Hodžić uzima kao primjer Kafiju koji je u tadašnje društvo uveo princip zakonite pravde. „Dakle Kafija je umjesto dotadašnjeg principa vršenja 'narodne pravde' na licu mjesta, uspostavio princip zakonitog vršenja pravde u sudskom postupku i za najteže prekršaje. Zakonitost u sankcionisanju prekršaja na evropskom će kontinentu postati princip tek dva stoljeća kasnije, nakon francuske građanske revolucije 1789. godine... Poštivanje ovog vrhunskog principa u praksi država i međunarodnih institucija sigurna je brana od zloupotrebe i arbitrenosti vlasti; uslov zaštite dostojanstva ličnosti, njezinih prava i sloboda. Istovremeno, to je pokazatelj kvaliteta i samopoštovanja države ili međunarodne institucije.”⁵

U XVII stoljeću, u doba vezirovanja Vuče Mehmed-paše, napisana je “Vujuruldija”, „kojom je zabranjeno napadanje i zlostavljanje fratara i otimanje njihove imovine“.⁶

---

zločina genocida nad Muslimanima, Vrijeme bezčašća, Zenica, 1994, 37-38.

⁴ Mustafa Imamović, Građanin i narod, Centar za zaštitu manjina, Sarajevo, 1998, 118-119 .

⁵ Sead Hodžić, Ljudska prava u Islamu, VKBI, Sarajevo, 1998, 19-20.

⁶ J. Matanović, Fojnička regesta, broj 382, str. 67.

Primjer kontinuiteta poštivanja ljudskih prava u Bosni navodi i Ahmed Aličić: „S početka XIX stoljeća potiče naredba Sulejman paše Skopljaka izdata u toku pacifikacije Drobnjaka (današnja Crna Gora, a tada u sastavu Hercegovačkog sandžaka) koja štiti osnovna ljudska prava - pravo na život i imovinu civila. Ta naredba izričito naređuje bosanskim vojnicima da se 'djeci, ženama i nemoćnima ne smije ništa desiti' iako su stanovnici Drobnjaka odbili da mirnim putem prihvate Osmansku vlast.“⁷

Kontinuitet borbe bosanskog društva za zaštitu ljudskih prava i sloboda nastavljen je i kroz Deklaracije II zasjedanja ZAVNOBiH-a o pravima građana BiH koja je donesena 1. jula 1944. godine. „Ovaj dokument je imao karakter Ustava i njime su garantovana osnovna ljudska prava: nacionalna ravnopravnost, sloboda vjeroispovijesti, sloboda zбора i dogovora, udruživanja i štampe, te lična i imovinska sigurnost, ravnopravnost polova, aktivno i pasivno pravo glasa, jednakost pred zakonom itd.“⁸

Na Drugom zasjedanju ZAVNOBiH-a “doneseno je 11 odluka, od kojih su naročito važne: Odluka o konstituisanju ZAVNOBiH-a u najviše zakonodavno i izvršno tijelo federalne Bosne i Hercegovine, Deklaracija o pravima građana BiH⁹, Odluka o odobrenju rada bosanskohercegovačke delegacije na Drugom zasjedanju AVNOJ-a, Odluka o radu i ustrojstvu NO odbora i NOO skupština u federalnoj Bosni i Hercegovini i Odluka o poslovniku za rad ZAVNOBiH-a. Ovim odlukama postavljeni su temelji državnosti Bosne i Hercegovine i imaju ustavnopravni značaj”.¹⁰

U toku Drugog svjetskog rata Bosna i Hercegovina dobiva mjesto koje joj je povijesno i pripadalo - status zasebne federalne jedinice u konceptu buduće Jugoslavije, čime je ponovo priznato pravno biće i identitet Bosne i Hercegovine.

---

⁷ Ahmed Aličić, Ustanak u Drobnjacima, GDI XIX, 1970-71, Sarajevo, 1973, str. 56.

⁸ Tekst Deklaracije u udžbeniku za VIII razred osnovne škole, Veselin Masleša, Sarajevo, 1993, str. 17.

⁹ Deklaracija o pravima građana BiH predstavlja vrlo važan dokument jer se narodima BiH prvi put u njihovoj historiji pravno obezbjeđuje i garantuje jednakost i ravnopravnost koju su oni izvojevali u zajedničkoj borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika. U uvodu Deklaracije konstatovana je činjenica da su narodi Bosne i Hercegovine u svojoj zajedničkoj borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika izgradili nerazrušivo bratstvo i jedinstvo, čiju zalogu predstavljaju organi njihove narodne vlasti koji zajamčuju:

- Ravnopravnost Srba, Muslimana i Hrvata Bosne i Hercegovine koja je njihova zajednička i nedjeljiva domovina;
- Slobodu zбора i dogovora, udruživanja i štampe;
- Ličnu i imovinsku sigurnost građana, kao i slobodu privatne inicijative u privrednom životu;
- Ravnopravnost žena sa muškarcem, kako u političkom životu zemlje, tako i u svim oblastima društvene djelatnosti. Tekst Deklaracije u udžbeniku za VIII razred osnovne škole, Veselin Masleša, Sarajevo, 1993, str. 17.

¹⁰ Avdo Sućeska, Istorija države i prava naroda SFRJ, Svjetlost, Sarajevo, 1988, str. 262.

Nakon Drugog svjetskog rata prema općoj ocjeni u FNR Jugoslaviji sistem zaštite ljudskih prava i sloboda bio je na zadovoljavajućem nivou. Međutim, Ustavom iz 1974. godine velika ovlaštenja na zakonodavnom planu su data republikama i pokrajinama u sastavu tadašnje FNRJ, čime se realno pojavila mogućnost različitog reguliranja ljudskih prava i sloboda. Zato je bilo logično da ljudska prava utvrđena međunarodnim ugovorima i saveznim Ustavom budu razrađena pravnim aktima saveznog nivoa.

Literatura

- Buerghenthal, Thomas, Međunarodna ljudska prava, Magistrat, Sarajevo, 1998.
- Darabos, Predrag, Kazna koja oslobađa, Vedski centar (objavljeno na internetu XII/2001, adresa-[http: aster. avalon. hr/esotheria/ vede/dharma/dharma3.htm](http://aster.avalon.hr/esotheria/vede/dharma/dharma3.htm)).
- Festić, Raifa, Korijeni ljudskih prava, Sarajevo, 1998.
- Gustav Radbruch, Filozofija prava, Nolit, Beograd, 1980.
- Hodžić, Sead, Ljudska prava u Islamu, VKBI, Sarajevo, 1998.
- Lukić, Radomir, Uvod u pravo, Naučna knjiga, Beograd, 1969.
- Muržon Žak, Ljudska prava, Plato, Zemun, 1998.
- Marković, Mihailo, Determinizam i sloboda, Prosveta, Beograd, 1994.
- Muhić, Fuad, Teorija države i prava, Editio Juristica, Sarajevo, 1999.
- Nikolić, Pavle, Deklaracija o pravima čoveka i građanina od 1789-1989.
- Perelman, Haim, Pravo, moral i filozofija, Nolit, Beograd, 1983.
- Sevim, Sali – Terzić, Zlatan, Međ. dok. o ljudskim pravima - instrumenti Ustava FBiH, Sarajevo, 1996.
- Sokolović, A. Osman, Nekoliko dokumenata o toleranciji naših predaka, Glasnik, Sarajevo, 1969.
- Visković, Nikola, Pojam prava, Split, 1988.
- Tekst Deklaracije u udžbeniku za VIII razred osnovne škole, Veselin Masleša, Sarajevo, 1993.